

Artikel

Kunst- educatie in de lift

De studenten
maken het
verschil

Het kunstvakonderwijs was lange tijd een ondergeschoven kind in het onderwijscurriculum. Bijgevolg werd ook de kunstvakdocent sterk ondergewaardeerd. Die tijd ligt achter ons. De urgentie van kunst-educatie wordt breed gedeeld en resulteert in een sterke groei van de kunstvakdocenten-opleidingen.

Kunst helpt mensen, jong en oud, om betekenis te kunnen geven aan het leven, in verbinding te staan met de maatschappij en erachter te komen wie ze zijn. Kunst kan helpen om te gaan met veranderingen, buiten gebaande paden te treden, uitdagingen aan te gaan en zelfvertrouwen op te doen. Via kunst-educatie komen mensen in aanraking met kunst. Als leerlingen deze essentiële ervaring niet meekrijgen op de basisschool, in het voortgezet onderwijs en in het buitenschoolse werkveld zal dat ten koste gaan van alle kunst. Wie gaat er dan nog naar een kunstvakopleiding? Hoeveel mensen gaan er dan naar musea, concerten, tentoonstellingen, voorstellingen? De amusementswaarde zal blijven maar een basis ontbreekt. Het veranderen van inzichten, empathisch vermogen, de context begrijpen en identiteitsontwikkeling worden ingewikkelder. Het gevaar dreigt dat financieel gewin, efficiëntie in alles, het altijd maar meer willen en individualisering zullen toenemen.

Christian Boel

Volwassenwording

Om kunsteducatie mogelijk te maken zijn kunstvakdocentenopleidingen onmisbaar. Die zijn verbonden aan kunstvakopleidingen en bestaan voor de disciplines Dans, Theater, Muziek en Beeldend. In de afgelopen jaren zijn dit dan ook volwaardige en essentiële opleidingen geworden. Deze volwassenwording van kunstvakdocentenopleidingen is niet zonder slag of stoot gegaan. Het kunstdocentschap heeft in het verleden immers niet altijd in een positief daglicht gestaan. Je wilde als aanstormend talent graag een kunstvakopleiding volgen, bleek bij de toelating helaas niet talentvol genoeg en ging dan maar een kunstvakdocentenopleiding doen. Ook kwam het geregeld voor dat afgestudeerde kunstenaars met hun praktijk niet genoeg konden verdienen om in hun levensonderhoud te voorzien en dan maar gingen lesgeven.

Als gevolg daarvan werd veel kunstonderwijs gegeven door mensen die er zelf niet altijd het nut van inzagen of er de tijd voor namen. De kwaliteit was twijfelachtig en het vak verloor aan status. Het was soms meer bezighouden dan educatie. De lage status van het beroep van leraar in het algemeen droeg daar ook niet positief aan bij. Bovendien stond het kunstvakonderwijs met alle aandacht voor rekenen en taal ook niet als prioriteit op de agenda van met name het primair onderwijs. Er was weinig tijd en aandacht voor deze vakken in het curriculum.

Jarenlang werd dan ook de vraag gesteld: waarom, of voor wie, is kunsteducatie nodig? De kunstvakopleidingen voelden zich geroepen tot een tegenreactie. Het gevoel heerste dat je je moest verantwoorden of verdedigen voor het belang en de urgentie van kunsteducatie. Momenteel is er juist veel vraag naar kunsteducatie, vanwege de maatschappelijke ontwikkelingen. Zo ervaren steeds meer scholen en instellingen dat ze met elkaar in verbinding staan, elkaar ontmoeten, samen zingen en muziek maken, het welzijn van leerlingen verrijkt en de maatschappij veel kan opleveren. Het welzijn van leerlingen, van de mens, is in het geding.

De rol van kunsteducatie wordt daarbij als essentieel en uniek gezien. De vraag wordt door de kunstvakdocentenopleidingen nu dan ook omgedraaid: Wie kan er zonder kunsteducatie?

Spelverdeler

Kunstvakdocentenopleidingen zijn proactief, profileren zich, organiseren gezamenlijke bijeenkomsten voor studenten en werkveld en werken aan het verbeteren van de kwaliteit van kunsteducatie, in verbinding met elkaar. De kunstvakdocentenopleidingen zijn verenigd in de KVDO (Kunstvakdocentenopleidingen). Het KVDO houdt landelijke ontwikkelingen bij, geeft richting en advies in landelijke kwesties en zorgt ervoor geen speelbal te worden van regelgeving. Een mooi voorbeeld is het advies rondom flexibilisering van de kunstvakdocentenopleidingen en het gezamenlijk optrekken in thema's als onderzoek, professionalisering en veerkracht. Het KVDO wil de rol van spelverdeler in plaats van speelbal op zich nemen.

Vervolgens zijn er netwerken per kunstdiscipline waarin de opleidingen met elkaar overleggen en elkaar op de hoogte houden van actuele ontwikkelingen. Het gaat dan om landelijke overleggen tussen de docentenopleidingen Docent Dans, Docent Theater, Docent Muziek en Docent Beeldend. Deze disciplines hebben zich los van elkaar verenigd in netwerken en bespreken discipline-specifieke onderwerpen en thema's.

Het Strategisch Beraad, samengesteld uit vertegenwoordigers van een aantal kunstvakverenigingen, kunstdocentenopleiders, het KVDO en LKCA, met een onafhankelijke voorzitter, heeft een *Intentieverklaring* geschreven waarin de ideeën over het kunstonderwijs in het funderend onderwijs (voor leerlingen van 4 tot 18 jaar) en de toekomstige docent en diens opleiding uiteen worden gezet. Deze verklaring is bedoeld als richtsnoer voor het beraad zelf, maar tevens een beginpunt voor vervolgdokumentatie voor allerlei andere doelgroepen, zoals de netwerken van de kunstvakdocentenopleidingen. Met deze vervolgdokumentatie blijft de *Intentieverklaring* geen →

papieren tijger, maar wordt het iets dat werkelijk bijdraagt aan de positie en de ontwikkeling van de kunstvakken in het onderwijs. Kunstvakdocentenopleidingen kunnen zo, ook richting de overheid, laten zien wat ze te bieden hebben en waar ze voor staan: samenwerking, interdisciplinariteit en werken in het belang van de ontwikkeling van mensen.

Dubbele transfer

Naast en mede door de sterkere verbinding en landelijke profilering is de kwaliteit van de individuele kunstvakdocentenopleidingen in de afgelopen jaren enorm verbeterd. Studenten worden niet alleen uitgedaagd zelf betekenisvolle ervaringen met kunst op te doen, maar deze ook over te dragen aan derden. Docenten (de afgestudeerde studenten) zijn de kunstvakinhoud uiteindelijk echt meester. De kern van het didactische concept van de kunstvakdocentenopleidingen wordt gevormd door de 'dubbele transfer': studenten ontwikkelen zich als docent mede door te reflecteren op het onderwijs dat ze zelf volgen.

Deze diepere laag is kenmerkend voor het onderwijs in de kunstvakdocentenopleidingen. Ze werken gericht aan inhoud en beroepsvaardigheden. Nauw contact met het gehele werkveld speelt daarin een belangrijke rol. Verschillende didactische werkvormen, de doelgroep kennen, de leerbehoefte zien en daarop inspelen, het zijn allemaal zaken die aandacht krijgen binnen de opleidingen. Centrale uitgangspunten hierbij zijn: neem je vak serieus, eis kwaliteit, neem de belevingswereld van de doelgroep als vertrekpunt. Creativiteit wordt daadwerkelijk gestimuleerd! Dat zie je tijdens lessen, waar ruimte wordt gerealiseerd voor de input van de leerlingen. Als gevolg hiervan neemt de kwaliteit en de impact van de kunstlessen toe. Leerlingen ervaren meer plezier en hun intrinsieke motivatie groeit. Leerlingen vragen sneller buiten schooltijd om kunstlessen. De verbinding tussen het binnenschoolse en buitenschoolse kunsteducatieve werkveld begint steeds meer gestalte en vorm te krijgen. Ook het interdisciplinair werken wordt steeds vanzelfsprekender.

De verbeterde kwaliteit van de kunstvakdocentenopleidingen wordt zichtbaar in het succes van de alumni in het gehele werkveld, binnen- en buitenschools. Muziekscholen, kunstcentra, zorginstellingen; alumni kunstvakdocentenopleidingen werken er en zijn betekenisvol. Ze maken het verschil. De arbeidsperspectieven zijn positief. De grootste oorzaak van studievertraging is een betaalde baan in de kunsteducatieve sector.

In het gangbare werkveld, basisscholen, middelbare scholen en buitenschools, is de vraag naar kunstdocenten groot. Er komen dan ook regelmatig vacatures richting de opleidingen. Een groot deel van de stages leidt tot betaald werk. Ook in minder voor de hand liggende werkvelden wordt de vraag groter. Zorginstellingen, AZC's, bejaardentehuizen, ziekenhuizen, overall wordt de waarde en invloed van kunsteducatie erkend en groeit de behoefte. Muziek maken met dementerende bejaarden, jamsessies met asielzoekers, kunstontmoetingen in culturele buurthuizen, interdisciplinaire parades, er zijn veel interessante initiatieven. Ook vanuit het reguliere onderwijs komt met enige regelmaat de vraag om groepsleerkrachten binnen. Studenten met een kunstvakdocentenopleiding kunnen ook prima als leerkracht aan de slag, met de notie dat een bachelor van een kunstvakdocentenopleiding nog geen bevoegdheid geeft om als groepsleerkracht te werken.

Interdisciplinaire samenwerking

Het belang van interdisciplinaire samenwerking en het werken vanuit een sterke visie op kunstvakonderwijs wordt onder andere concreet in de samenwerking tussen de drie docentenopleidingen van HKU (Docent Beeldend, Docent Theater en Docent Muziek).

In een interdisciplinair programma wordt samengewerkt vanuit een duidelijke visie:

De samenwerking tussen de drie docentenopleidingen wakkert interdisciplinariteit aan in het makerschap van de studenten, welke vervolgens doorgaat in het docentschap van de student. De student leert vanuit verschillende perspectieven en contexten te maken, zowel in de vorm van artistiek autonoom werk als artistieke educatie. De student kan deze interdisciplinaire kracht overdragen

op leerlingen en inzetten om het beeld over wat kunst kan zijn te verbreden.

Het programma sluit aan op de actualiteit en het werkveld. De kunstvakdocentenopleidingen zijn de voorlopers van de nieuwe generatie *kunsteducators* die kunsteducatie ontwerpen die impact heeft. De studenten ontwerpen daartoe in hun derde jaar projecten voor het voortgezet onderwijs, waarbij ze leerlingen uitdagen om in interdisciplinaire maakprocessen zichzelf te ontwikkelen. Ze worden uitgedaagd om voor het schoolvak Culturele en Kunstzinnige Vorming (CKV) een interdisciplinaire lessenserie, project-week of product te ontwerpen én uit te voeren. Daarvoor moet de student betekenis bij en dialoog met de toeschouwer kunnen bewerkstelligen. In het programma neemt de student de benodigde kennis van en ervaring met andere disciplines tot zich, om vervolgens deze dialoog te kunnen voeren en begeleiden. Studenten ervaren dit als betekenisvol en waardevol. Het maakt hen betere kunstvakdocenten.

Voor interdisciplinaire samenwerking is een sterke visie per discipline van groot belang. Om samen sterk te kunnen zijn is het nodig de eigen kracht goed te kennen. Binnen HKU werkt de opleiding Docent Muziek dan ook vanuit een eigen missie en visie, opgesteld met en door de docenten van de opleiding:

Onze missie: We maken de wereld mooier met muziek.
Voorwaardelijke kernwaarden hierbij zijn vertrouwen, gezamenlijkheid en bewustzijn. We maken de wereld mooier met muziek door kwalitatief hoogstaand muziekonderwijs: betekenisvol muziekonderwijs, gegeven door betrokken en bevlogen docenten, die openstaan voor de behoeften en uitdagingen van de doelgroep waarmee ze werken.

Onze visie: Wij bieden onze studenten de ruimte om zich te ontwikkelen tot muziekdocenten die hun eigen muziekonderwijs ontwerpen, vormgeven en uitvoeren. Voorwaardelijke kernwaarden hierbij zijn verbinding, autonomie en muzikaliteit. Wij leiden autonome studenten op die met hun muzikaliteit verbinding teweegbrengen in de maatschappij.

Studenten Opleiding Docent Muziek tijdens de presentatie van een ensemble-project, juli 2022. Fotografie: Glenn van Kamperdijk

De drie docentenopleidingen van HKU zijn volgens de Nationale Studenten Enquête (NSE) een topopleiding. De proactieve en kritische houding

bij zowel opleidingen als afgestudeerden wordt zichtbaar. Studenten weten wat ze willen, wat ze kunnen en wat ze waard zijn. Ze maken bewuste keuzes. Afgestudeerde studenten hebben een duidelijke visie en blijven die trouw. Educatie is een sterk profiel van HKU. Kunst biedt immers oplossingen voor maatschappelijke vraagstukken. Dit maakt onderzoek en educatie in de kunst essentieel. Een nieuw aan te stellen lector gaat zich vooral richten op leren en kunsteducatie.

De kunstvakdocentenopleidingen zitten in de lift. De vraag vanuit het werkveld naar onze afgestudeerde studenten wordt groter en groter. Ze maken het verschil. Leerlingen raken geïnspireerd, mensen worden geraakt door de lessen en activiteiten van onze studenten en alumni. Studenten zijn er trots op om te studeren aan een kunstvakopleiding. De animo voor de opleidingen is stabiel. Het hele werkveld heeft behoefte aan meer kunstvakdocenten. Toch zijn we er nog niet. De kunstvakdocentenopleidingen kunnen meer studenten gaan opleiden. Het niet altijd even positieve imago van de kunstvakdocent is nog niet geheel afgeschud. Ook op het gebied van inclusie en diversiteit is er nog een wereld te winnen. Het begin is er. De kunstvakdocentenopleidingen zijn aan zet. •

Christian Boel is studieleider en hoofdvakdocent Opleiding Docent Muziek aan HKU Utrechts Conservatorium en vakdidacticus Muziek aan de Universiteit Utrecht